מאור עינים — וארא

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי וגו' פירוש רש"י חבל על דאבדין ולא משתכחין וכו' הענין הוא דנודע סוד גלות מצרים הוא כי הדעת האמיתי היה בגלות שלא היו משיגין הדעת לעבוד הבורא ברוך הוא כענין שנאמר דברי הימים (א', כ"ח, ט') דע את אלהי אביך ועבדהו כי באמת הדעת הוא העיקר המביא לידי יראה ואהבה הגמורה כי אחר שידע ויאמין כי מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה והוא תענוג כל התענוגים ברוך הוא וברוך שמו חי החיים אם כן בכל התענוגים אילו יצוייר ח"ו העדר שפעת אורו וחיותו יתברך בהדברים הנבראים היו חוזרים הנבראים לתהו ובהו וכן בכל העולמות עליונים ותחתונים אילו יצוייר ח"ו העדר חיותו מהן היו כלא היו ואם כן הוא העיקר בכל הדברים ואם כן כשיאמין בזה ודאי לא יתאוה לשום תענוג בעולם מאחר שעיקרו הוא הבורא ברוך הוא ואם כן טוב יותר לדבק את עצמו בתענוג האמיתי ולא להפרידו ח"ו משרשו ליקח התענוג כמו שרואה בעין הגשמי ויקרא ח"ו נרגן מפריד אלוף (משלי ט"ז, כ"ח) מפריד אלופו של עולם משכינתיה כי כל הדברים מכונים בשם שכינה דהיינו חיות השם יתברך השוכן בכל הדברים ואם הוא עושה הדבר כמו שעושים אנשי המונים אזי מפריד ח"ו על כן בודאי מי שיש לו דעת זה יראה בכל דבר הפנימיות המקיימו שהוא שכינתו ברוך הוא וידבק בו ויבוא לידי יראה ואהבה. ואהבה נקרא כמו שאמרו במשנה ואהבת וגו' בכל מאדך בכל מדה ומדה מהו בכל מדה ומדה דנודע כי השם יתברך אין סוף ואם כן הוא דבר שאין לו גבול ותכלית והעולם הוא דבר שיש לו גבול ואם כן איך אפשר לעולם לסבול אור שפעת חיותו ששוכן בכל הנבראים כנ"ל מאחר שאין לו יתברך גבול אלא הוא יתברך מנהיג עולמו על ידי מדותיו והמדות נקראים מה שמדד השם יתברך וצמצם את עצמו כביכול באופן שיוכל העולם לסובלו וזהו לשון מדה וכל זה כפי שגזרה חכמתו יתברך שאינה מושגת פעם מודד במדה זו ופעם במדה אחרת כפי שגוזרת חכמתו יתברך שצריך בעת ההיא להנהיג עולמו על ידי שפעת חיותו וכן לכל אדם מישראל מודד את עצמו ומצמצם אלהותו יתברך כפי כח האדם ושכלו בזמן ההוא פעם בחסד ופעם ברחמים כי אי אפשר לאדם לקחת אלהותו יתברך בעת ההיא כי אם בזאת המדה דוקא ואם האדם יש לו דעת בודאי מקבל אלהותו יתברך כפי מה שמדד את עצמו אליו בעת ההיא וישמח בקבלת אלהותו יתברך עליו ויהא מודה לו במאוד מאוד ועובד אותו ביראה ואהבה גמורה מאחר שיש לו דעת והדעת הוא הכולל אותן כנודע:

ולזה הטעם צריך כל אחד לקבל עליו בשעת קריאת שמע בד' דאחד ארבע מיתות בארבע וליחד שמו באמת כמו שכתוב (תהלים מ"ד, כ"ג) כי עליך הורגנו כל היום זה שמקבל עליו ארבע מיתות בית דין למען יחוד שמו הגדול יתברך כי בודאי נעשה יחוד הויה שהוא רחמים ואלקים שהוא דין מאחר שמקבל אלהותו יתברך בשתיהן וזהו (דברים ו', ד') ה' אלקינו ה' אחד בין שמתנהג עמו במדת הוי"ה בין במדת אלהינו הכל ה' שהוא חסד האל יתברך בכדי שיוכל לקבל לאהותו יתברך בדבר ההוא מאחר שכך צריך לו בעת ההיא וזהו (שם ד', ל"ט) כי ה' הוא האלהים גו' וכל זה על ידי הדעת כמו שכתוב בתחלת הפסוק וידעת היום וגו' וכשעובד כך בדעת זה נעשה גם כן הדין רחמים מאחר שמאמין ומקבלו בשמחה ומודה לו מאוד ומחזיק את הדין כאילו הוא חסד נעשה כן באמת וזהו צדיקים מהפכים מדת הדין למדת הרחמים והרשעים אף שמתנהג הבורא ברוך הוא אתם במדת הרחמים אין מקבלים אלהותו על ידי זה מאחר שאין להם דעת ומפרידים אותו מהבורא יתברך והופכים למדת הדין והצדיק יוכל לתקן גם זה שקלקלו רשעים ומהפכים למדת הרחמים:

וזהו בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה כי על ידי התורה שהוא הדעת יהפוך מה שמתנהג עמו הבורא יתברך במדת הדין יהפוך למדת הרחמים וגם יהפוך מה שקילקלו הרשעים כאמור לעיל והבן:

אך שצריך כל אחד ואחד לבוא לידי נסיונות אף שמקבל אלקותו במחשבתו כנ"ל מכל מקום מנסין את כל אדם בעשר נסיונות כמו שאמרו באברהם עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם והנסיון הוא שמסלקין ממנו ההתקשרות שהיה קשור בהשם יתברך על ידי הדעת בעת שבא לידי נסיון ונשאר אצלו רק הבחירה כי לולא זה לא היה נקרא נסיון כי בודאי על ידי ההתקשרות יאחז צדיק דרכו ועל ידי זה נתמעט הדעת אצלו לא סילוק הדעת ממש ואם עומד בנסיון על ידי שנקבע בלבו מקודם כשהיה לו דעת רחב. והנה כשהיו ישראל במצרים היה הדעת בגלות כי קליפה קדמה לפירי כי הדעת היה מכוסה בקליפות כמו קליפת האגוז כמו שאמר הכתוב (שיר השירים ו', י"א) אל גינת אגוז ירדתי שהוא על גלות מצרים ובאגוז יש קליפה חיצונה היותר קשה ומכסה את האוכל ותחתיה קליפה הקשה כדי שיוכלו לראות האוכל הגם שנשארו עדיין קליפות הדקות עד שיבא משיחנו במהרה בימינו שיתגלה הפנימיות לגמרי מכל מקום עיקר ההתכסות נתגלה כי מצרים אותיות מצר ים, כי יש ים

החכמה שהוא הדעת שבא משם ומי שאין לו דעת כלל הוא גם היום במיצר ים שלא נכנס עדיין בים החכמה. על כן אמר בעל ההגדה לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם כי בכל שנה יש יציאת מצרים באופן הנ"ל והרשעים שאין להם דעת עדיין לא יצאו ממצרים על כן אמר בעל ההגדה לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם כי בכל שנה יש יציאת מצרים באופן הנ"ל והרשעים שאין להם דעת עדיין לא יצאו ממצרים על כן אמר רשע מה הוא אומר מה העבודה וכו' מאחר שאין לו דעת קשה לו על העבודה ואף אתה אמור לו וכו' לי ולא לו אילו היה שם לא היה נגאל מאחר שגם היום הוא במצרים דהיינו דעת שלו:

על כן נאמר וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים שבא הדעת להבחין בהדעת שאף בחינת אלקים הוא קבלת אלהותו יתברך וזה וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' כי משה רבינו ע"ה אמר למה הרעות לעם הזה והשיב לו השם יתברך מה רעה הוא זה הלא עיקר הגאולה הוא שידעו שאלקים ושם הרחמים הוא אחד ויחוד אחד כאמור לעיל ומה שנראה שהוא רעה הוא למי שאין לו דעת אבל באמת לפי חכמתו יתברך שאינה מושגת צריך בעת ההיא להתצמצם במדה ההיא דוקא וזהו שהורה הוא יתברך זה למשה ואמר אליו במדת אלקים זה שאמרת שהרעותי תדע שאני ה' כאמור:

וארא אל האבות באל שדי שאמר לעולמו די שהוא צמצום ודין כי נהגתי עמהם על ידי צמצומים ודינים שנסיתי אותן בסילוק הדעת הרחב מהן על ידי סילוק ההתקשרות שסילקתי מהם בכדי שיהיה נקרא נסיון והן עמדו בנסיון מחמת שעמדו על דת זה במה שנשאר אצלם מהדעת אחר סילוק ההתקשרות כי אלהותו יתברך מתצמצמת גם כן בדין והיה להם האמונה זו וזהו ושמי ה' לא נודעתי להם כי סלקתי מהם הדעת הרחב שהוא על ידי התקשרות כי ה' נקרא הדעת כנודע וזהו לא נודעתי להם בהדעת כמקודם הנסיון ומכל מקום קבלו אלהותו בכל מה שמדדתי להם וזהו חבל על דאבדין רצה לומר שאבדו בעת הנסיון בחינה שהיה להם מקודם ולא משכחין הוא מלשון שכחה שלא שכחו דעת לקבל אלהותו בכל המדות:

ונמצא מכל האמור שצריך האדם העובד לעבוד את בוראו ברוך הוא דוקא באופן הנ"ל בין בטובו בין בעקו ואם רואה שהבורא ברוך הוא מתנהג עמו זמן מה במדת החסד ואחר זה רואה שהתחיל להתמוטט יהיה כיתד תקוע במקום נאמן שלא יזוז ממדריגתו כי אולי מנסין אותו בזה כאמור:

וזהו פירוש הפסוק (ישעיה ס"ג, ט"ז) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל וגו' ודרשו רז"ל כי אתה אבינו קאי על יצחק כי אברהם אמר ימחו על קדושת שמך ויעקב גם כן כו' עיין שם. לכאורה איך הוא הדבר להיפך כי אברהם שהוא מדת חסד יאמר כנ"ל ויצחק שהוא דין ילמד זכות אך האמת הוא כאמור כי מי שעובד הבורא ברוך הוא כשמתנהג עמו במדת אברהם שהוא חסד או במדת יעקב שהוא רחמים לבד ולא כשמתנהג עמו במדת יצחק בודאי אין לו דעת עדיין ואין מכיר אלהותו יתברך וזה שעובד כן נקרא ח"ו נרגן מפריד אלוף (משלי ט"ז, כ"ח) ומהפך ח"ו מדת הרחמים למדת הדין כאמור למעלה ועל כן על ידי מדת החסד בא עליו הדין לומר ימחו על קדושת שמך וכן יעקב אבל מי שמקבל אלהותו יתברך כפי מה שמודד את עצמו אליו אף במדת יצחק אזי הוא מהפך מדת הדין למדת הרחמים ועל כן אמר יצחק פלגא עלי וכו' מאחר שנעשה רחמים כאמור לעיל וזהו כי אברהם לא ידענו מי שמקבל אלהותו יתברך על ידי מדת אברהם לבד לא ידענו אין לו דעת עדיין וישראל מי שמקבל אלהותו על ידי מדת יעקב לבד לא יכירנו אין מכיר אלהותו יתברך עדיין אלא כי אתה אבינו ואז מייחד אלהותו יתברך ביחוד גמור והבן:

וענין העשרה מכות שהיו במצרים. הענין הוא כי נודע שהבורא ברוך הוא מנהיג עולמו על ידי עשר שכליים והן הדעת ועל כן במצרים שהיה רוצה לגלות סוד הדעת על כן על ידי כל אחת מעשר מכות נתגלה אחד מן השכליים עד שנגמר כל התגלות הדעת אך כי מה שמסלקין ההתקשרות בעת הנסיון שעל ידי זה נתמעט הדעת כאמור לעיל המיעוט הוא גם כן התגלות הדעת כי כך הוא הצורך תמיד ונמצא כי יש שתי בחינות בהתגלות הדעת אחד על ידי ריבויו ואחד על ידי מיעוטו כאמור בעת הנסיון ושניהם כאחד הם התגלות הדעת והבן כי כן הוא הצורך דוקא אף אחר שנשברה הקליפה המכסה לכן יש קצת מן המכות שלא היתה בהן התראה כגון ברד חשך וכנים לכוונה זו מאחר שכל אחת מעשר מכות היה לגלות הדעת עם שתי בחינותיו כאמור לכן נגד בחינת התגלות הדעת שהוא על ידי ריבויו היתה התראה דנודע שכל חייבי מיתות אין ממיתין אותו עד שיכניסו להם הדעת על ידי עדים המתרים אותן ומודיעים להם על ידי דבורים הדעת כנודע כי לולא ההתראה אף שעושה במזיד מכל מקום הוא בלא דעת לכן כאן שהיה צריך להכניס הדעת בעולם על ידי המכות הוצרכה ההתראה לכוונה זו לשבר הקליפה המכסה בחינת דעת שצריך שיתרבה. והמכות שלא נאמר בהן התראה הן לשבר הקליפה המכסה בחינת הדעת זה שצריך למעטו בעת הנסיון והבן: